

Kateřina García: Aspekty soluňské varianty judeošpanělštiny

(Posudek oponenta doktorské disertační práce)

Předkládaná disertační práce je věnována historii a současnosti soluňské varianty judeošpanělštiny, tedy jazyka španělských Židů, kteří po vyhnání ze Španělska v 15. století našli útočiště a nový domov v tomto dnes řeckém městě. Práce je neobvyklá šíří záběru – již odpovídá i rozsah –, neboť zasahuje do celé řady disciplín: do hispanistiky, hebraistiky, lingvistiky obecně i jejích jednotlivých disciplín, sociologie atd. Z této skutečnosti pro mě vyplývají dva závěry:

- Je třeba vysoce ocenit, že autorka přistupuje ke každé z částí své práce velmi poctivě a důkladně; základem je jí v každém z dílčích oborů důkladné studium sekundární literatury, nic v tomto směru neponechává náhodě. Důkazem budiž drobný detail: málokterý autor disertační práce se před výzkumem v terénu tak detailně seznámí s metodologií a teoretickým základem této činnosti, že přihlíží dokonce i k pravidlům garantujícím ochranu osobních údajů respondentů apod. Poctivost a velmi seriózní práce se sekundární literaturou je jedním ze základních rysů studie. Přístup je to natolik poctivý, že autorka někdy až zbytečně dokládá citáty ze sekundární literatury své zcela vyargumentované a fundované osobní závěry.
- Práce je vlastně souborem několika dílčích prací, u nichž můžeme vymezit tři základní aspekty: aspekt hebraistický, aspekt lingvistický a aspekt hispanistický. Já se jako lingvista a hispanista budu pochopitelně věnovat zejména aspektu druhému a třetímu.

Předložená disertační práce je členěna do velkého množství kapitol a podkapitol, v zásadě ale sestává ze čtyř velkých částí. Úvod shrnuje cíle studie, stručně popisuje obsah jednotlivých kapitol a charakterizuje použité metody a práci s jazykovým materiálem. První velká kapitola nese název *Judeošpanělština a její místo mezi židovskými jazyky* a po stručné charakteristice židovských jazyků se věnuje pojmu Sefarad, historii Sefaradu a Sefarditů a historii a variantám judeošpanělštiny. Druhá kapitola se jmenuje *Synchronní charakteristika soluňské judeošpanělštiny* a zabývá se – po úvodním komentáři problematiky transkripce a transliterace – charakteristice jednotlivých jazykových plánů judeošpanělštiny, totiž fonetice a fonologii, morfosyntaxi a lexiku. Třetí velká kapitola nese název *Náhled do současné situace soluňské judeošpanělštiny* a věnuje se popisu současnosti soluňské židovské komunity a zejména životnosti a perspektivám dnešní judeošpanělštiny. Součástí práce jsou textové a obsahové přílohy, z nichž jsou velmi zajímavé zejména přepisy autentických textů v judeošpanělštině a dokumenty související s terénním výzkumem, který autorka prováděla v Soluni.

Úvodem svého hodnocení bych chtěl zdůraznit, že pokud je mi známo, jedná se v českém prostředí o první takto rozsáhlou práci na toto téma. Autorka tedy u nás nemá na co navazovat, nemůže rozvíjet práci svých předchůdců a ani se jimi nemohla nechat vést. Jde tedy v tomto smyslu o práci pionýrskou, zakladatelskou. Je to základ velmi solidní a pevný, reflektující nejsoučasnější stav

bádání. Vytvořit velmi aktuální obraz toho, co je známo o judeošpanělštině, se autorce podařilo mj. díky značné jazykové kompetenci (jen z citací a odkazů v práci vyplývá, že autorka ovládá celou řadu jazyků) a díky osobním kontaktům s předními evropskými badateli v oboru a také s příslušníky soluňské židovské obce (znovu zdůrazňuji, že se jedná o výsledek osobní aktivity autorky, nikoli o využití již existujících vazeb).

Struktura práce je velmi přehledná a jasná, autorčin výklad fundovaný a přesvědčivý. Obraz dějin a současnosti soluňské židovské komunity a jejího jazyka je velmi plastický a úplný, autorka přihlíží ke všem potřebným souvislostem. V hispanistické a obecnělingvistické části jsem nenalezl žádné větší faktické chyby, jen občasné drobnosti (s. 49. Cyril, později Konstantin). Proto se budu věnovat hlavně obecnějším teoretickým a metodologickým otázkám.

Klíčovou otázkou celé práce pochopitelně je, zda je judeošpanělština již jen kulturně historickou záležitostí, nebo zda jde o stále živý jazyk, byť v kritické situaci. Autorka je v této souvislosti spíše skeptická a uvádí, že judeošpanělština není dostatečně vitální na to, aby komunita, která ji používá, mohla pomýšlet na její zásadní obnovu, a že důležité je spíše to, že je jedním z prvků sefardské identity a kultury. Budoucnost tak vidí „v její stabilizaci a její budoucí existenci ve fragmentární formě jakožto součásti kulturního dědictví soluňských Sefarditů, v koexistenci s ostatními národně-identifikačními prvky“ (s. 250). K tomuto závěru autorka dochází mj. na základě nejvýraznějšího osobního přínosu práce, totiž terénního výzkumu, spočívajícího zejména v rozhovorech s příslušníky soluňské komunity a v distribuci a následném vyhodnocení dotazníků. Tento svůj malý korpus autorka rozšířila ještě o nejrozsáhlejší literární dílo (román) napsané v soluňské judeošpanělštině v poválečném období. Vytvoření tohoto korpusu je jistě záslužné a korpus sám je velmi zajímavý, přesto je paradoxně velmi pádným dokladem kritického stavu judeošpanělštiny. Některé jeho parametry totiž ve světle požadavků kladených v dnešní lingvistice na korpusy – mají-li mít nějakou vypovídací hodnotu – neobstojí: počet respondentů i počet písemných či ústních svědectví je příliš malý a jediný román je pochopitelně spíše obrazem idiolektu jeho autora než výpovědí obecnější povahy (tato skutečnost je dle mého názoru ještě zvýrazněna tím, že autorem románu není běžný uživatel jazyka, nýbrž – je-li možné toho výrazu použít – buditel, jehož hlavním cílem je uchování a propagace použitého jazyka; lze navíc očekávat, že píše jazykem, který je přinejmenším částečně výsledkem teoretického uvažování, a není tedy zcela spontánní). Tyto poznámky nemají být kritikou autorčiny práce: jednotlivé texty i závěry z nich vyvozené jsou velmi zajímavé a jsou důležitým svědectvím. Avšak velikost a povaha korpusu jsou – opakuji – dokladem kritického stavu judeošpanělštiny. A to zejména proto, že korpus větší ani jiný být nemohl: odráží zkrátka současný stav.

Za velmi důležitou považuji v této souvislosti otázku normy. Autorka opakovaně mluví o neexistenci kodifikované normy; všeobecně uznávanou normu nenalezneme u pravopisu – což je velmi důležité – ani na ostatních jazykových rovinách. Tato skutečnost je pochopitelně důsledkem – jak autorka přesvědčivě dokládá – současného stavu judeošpanělštiny, zároveň ho ale i zpětně ovlivňuje a

zhoršuje: lze např. jen velmi těžko vyučovat a šířit jazyk, který nemá pevnou normu.

Velmi zajímavý je popis snah o revitalizaci judeošpanělštiny (s. 243 a dále). Je zřejmé, že pokusy o revitalizaci proběhly v různých dobách i jinde (autorka o některých sama mluví), a to s různými výsledky. Zkušenost ukazuje, že se to často nepodařilo ani v případech, kdy byly podmínky příznivější. Z románského jazykového prostoru by snad nejbližším příkladem mohla být okcitanština (provensálština), byť mnoho okolností bylo zcela odlišných.

K práci mám pouze dvě kritické výhrady:

- Zdá se mi, že autorka – možná pod vlivem cizojazyčné sekundární literatury – zbytečně užívá cizích slov, a to i tam, kde existuje české synonymum. Někdy je dokonce otázka, zda dané slovo lze vůbec v češtině užít (s. 14 *independentní*, s. *dignatář*, s. 75 *inferiorita*, s. 87 *konfluence*, s. 208 *aktivity*, ke kterým jednotlivé termíny referují, apod.).
- V textu je relativně velké množství chyb v interpunkci; zejména vložené věty nejsou často náležitě odděleny (K tomu ještě jednu nepodstatnou, technickou otázku na okraj: v mé kopii práce chybí strana 171).

Poznámky a náměty k obhajobě:

Autorka se v práci opakovaně zmiňuje o typologickém členění jazyků (často v kontrastu k členění genealogickému). Základní typologická charakteristika judeošpanělštiny se – jak autorka konstatuje – shoduje s charakteristikou španělštiny. V této souvislosti je velmi zajímavá dlouhodobá koexistence judeošpanělštiny – tedy jazyka, v němž se kombinují izolační prvky s prvky flexivními a aglutinačními – s jazyky typologicky značně odlišnými, zejména s aglutinační turečtinou. Autorka na s. 142 píše, že „ve většině případů však judeošpanělština převzala z morfosyntaktického plánu turečtiny pouze ty prvky, které z funkčního hlediska již existovaly v morfosyntaktickém plánu španělštiny, takže většinou pouze nahradila elementy románské tureckými“. Z toho vyplývá, že výjimečně přebírala i prvky jiného druhu, tj. prvky typologicky odlišné. Může autorka některé takové prvky uvést?

Na s. 162 autorka mluví o tom, že „principem, který určuje vývoj judeošpanělštiny mimo dosah španělské normy, je celková tendence k jazykové ekonomii, umožňující maximální srozumitelnost výpovědi cestou nejmenšího odporu“. Tento princip se vztahuje jen na formální stránku španělských sloves (vzápětí je řeč o hláskových změnách), nebo jeho působení autorka nachází i u jiných jazykových jevů?

Autorka často oprávněně upozorňuje na to, že určité zvláštnosti judeošpanělštiny nacházíme i v některých substandardních variantách dnešní španělštiny. Zdá se tedy, že tyto změny mají vnitrojazykovou, systémovou motivaci.

Na s. 165 autorka mluví v souvislosti s tím, že jednoduché perfektum nahrazuje perfektum složené, o vlivu řeckého aoristu. Je tato hypotéza nějak konkrétněji doložena?

Shrnu-li to: práci považuji za velmi fundovaný text se širokým odborným záběrem. Její přínos spatřuji zejména v tom, že se autorce podařilo na základě existujících pramenů i vlastních výzkumů vytvořit plastický obraz velmi zajímavého fenoménu, který se bohužel pravděpodobně přiblížil k okamžiku svého zániku. Práce jako celek i jednotlivé její složky (včetně metodologie) ukazují, že autorka vrchovatě splňuje požadavky kladené na disertační práci a na erudici absolventa doktorského studia.

Práci proto plně doporučuji k obhajobě.

V Praze dne 4. listopadu 2007

PhDr. Petr Čermák, Ph. D.